

מתנות ותכשיטים לתשעה באב?

בימי בית שני עלתה דילמה האם להתאבל בתשעה באב על חורבן בית ראשון, או לשמוח בעובדת קיומו של בית-המקדש השני. האם בכוחנו לדחות את הצום?

מתי נחגוג

בערב תשעה באב נשאלתי האם תשעה באב נחשב ליו"ט. כאשר התעניינתי מה מסתתר מאחורי השאלה, ענו לי שאמרתי כמה פעמים שההלכה קובעת שלכבוד כל חג מוטל על הבעל לרכוש מתנות לאשתו, בגדים או תכשיטים, לפיכך חשוב לדעת האם תשעה באב נחשב ליו"ט מן המניין?

שאלה דומה נשאלה מיד בתחילת ימי בית שני. יהודי בבל שלחו אל הכהנים בבית המקדש ואל הנביאים בירושלים "האבכה בחודש החמישי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים" (זכריה ז, ג). שאלתם של בני בבל הייתה לאחר שבנו את בית המקדש השני וחידשו את עבודת הקורבנות? האם מוטל עליהם להמשיך להתאבל ולהנזר מתענוגות ביום זה כפי שנהגו לעשות במשך שבעים שנה מאז נחרב בית המקדש הראשון?!

השאלה היא, האם תשעה באב זהו עדיין יום אבל כי בו נחרב הבית הראשון או שמא הואיל ועתה בית המקדש עומד על תילו אין מקום להיזכר בצרות הקודמות. כדי להבין מדוע נשאלה השאלה הזאת? צריך להבין את הרקע מסביב לבניין הבית השני.

בשנת 539 לפני הספירה, כבש כורש מלך פרס את בבל. הכיבוש הזה מסיים בעצם את ימי גלות בבל ופותח את ימי שיבת ציון. לפרסים הייתה מדיניות של חופש דת והענקת אוטונומיה מסוימת לכל אזרחי האימפריה הפרסית. שיבת ציון התקיימה על חשבון קופת המדינה הפרסית כאינטרס של השלטון. בהתחלה הייתה התעוררות גדולה, אך לפועל רק 42 אלף איש (לערך) עלו לציון וביניהם אנשים חסרי כל יחוס מתבוללים וכו', אולם רוב

העם לא עזב את בבל (עיראק של ימינו), ומדובר בערך בחצי מיליון יהודים.

לפועל כאשר בנו את בית המקדש, הציבור היה עני ביותר, כפי שמסופר בספר עזרא (ג, יב-ג) על חנוכת בית שני "ורבים מהכהנים והלויים וראשי האבות והזקנים אשר ראו את הבית הראשון, ביסדו זה הבית בעיניהם בוכים בקול גדול, ורבים בתרועה בשמחה להרים קול, ואין העם מכירים קול תרועת שמחה לקול בכי העם". אנו רואים מכאן שבית המקדש השני היה מאד פשוט לעומת הבית שבנה שלמה המלך. והזקנים שזכרו את הבית הראשון שקדם לו בכו מרוב צער ולעומתם הצעירים שלא ראו את הבית הראשון צהלו ושמחו בבניין הבית השני.

בנוסף לזה בבית המקדש השני היו חסרים כמה פריטים חשובים מאוד שהיו בבית הראשון. הרמב"ם כותב: "בעת שבנה שלמה את הבית וידע שסופו לחרב בנה בו מקום לגנוז בו הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות, ויאשיהו המלך צוה וגנזו במקום שבנה שלמה" (הל' בית הבחירה ד, א). שלמה המלך בנה במיוחד "מנהרות" מתחת לבית המקדש שכשיגיע היום יחביאו את זה שם. ואכן עשרות שנים לפני חורבן הבית הראשון כאשר ראה יאשיהו המלך את הדעיכה של ממלכת יהודה וראה את "תחילת הסוף" ☹ הוא גנז את הארון עם לוחות הברית שם, וא"כ כאשר בנו את הבית השני הארון לא היה שם, ובקודש הקודשים היה רק את אבן השתיה.

על חשיבותו ונחיצותו של הארון לבית המקדש אפשר ללמוד מפרשת תרומה שם אנו קוראים לראשונה על הציווי "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", והדבר הראשון שהקב"ה מצווה ☹ "ועשו ארון", מדוע? מסבירים המפרשים משום שזהו עיקר המטרה של בית המקדש, ואילו כאן ☹ בבית המקדש השני ☹ זה היה חסר!

אבל זה לא היה הדבר היחידי שהיה חסר. ביחד עם הארון נגנזו עוד כמה דברים:

צנצנת המן

בפרשת בשלח, כשסופר לראשונה על ירידת המן, אנחנו קוראים ציווי מאד מעניין: "ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' מלוא העומר למשמרת לדורותיכם למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר" (קח צנצנת) מן והנח אותו לפני ה' למשמרת לדורותיכם" (שמות ט"ז ל"ב-ל"ג). ורש"י מוסיף "לדורותיכם" בימי ירמיהו כשהיה ירמיהו מוכיחם למה אין אתם עוסקים בתורה והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס, הוציא להם צנצנת המן אמר להם, אתם ראו דבר ה' בזה נתפרנסו אבותיכם, הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו". את הצנצנת הזאת שהזכירה לעם ישראל את הנס הכי ארוך בהיסטוריה ארבעים שנה של לחם מן השמים גם זה היה חסר בבית שני.

מטה אהרן

בנוסף לזה, גם מטה אהרן נגנז. מה ענינו של המטה הזה? מסופר בפרשת קרח, לאחר שקרח ערער על הכהונה ונענש, בני ישראל עדיין לא היו מרוצים והתעורר הצורך להוכיח מעבר לכל ספק שאהרן הוא זה שנבחר להיות הכהן הגדול. מסופר שה' אמר למשה לקחת מטה מכל שבט ולרשום את שמו על המטה ולהניח אותם באהל מועד "והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח" ויהי ממחרת והנה פרח מטה אהרן ויגמול שקדים". ואז אמר ה' למשה שיניח את "מטה אהרן לפני העדות למשמרת" (במדבר יז כ-כה). ואם כן גם המטה הזה שהיה מונח לצד הארון אף הוא נגנז.

שמן המשחה

כולם מכירים את המילה "משיח". מה פירוש המילה הזאת? משיח נקרא אותו אדם שמשחו אותו בשמן המשחה. בזמן המקדש כאשר היו ממנים כהנים גדולים או מלכי בית דוד, היו מושחים אותם, והכהן שנמשח נקרא "הכהן המשיח" (הל' כלי המקדש א, ז). גם שמן המשחה הזה לא היה בזמן בית המקדש השני.

אורים ותומים

הכהן הגדול היה לובש על לבו את חושן האפוד שעליהם היו האבנים עם השמות של י"ב השבטים. בין קפלי האפוד היה מונח "כתב שם המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החושן" (רש"י שמות כ"ח, ל), ע"י הכתב הזה היה הכהן הגדול יכול לשאול את הקב"ה האם לצאת למלחמה או לא. התשובה לשאלה זו באה בדמות אותיות בולטות ומאירות בחושן, כן או לא.

מסופר על חנה, אמו של שמואל הנביא, שבאה לבית המקדש בשילה כדי להתפלל שתזכה לפרי בטן. אלי הכהן חשב שהיא שיכורה, וזאת מדוע? מוסבר במפרשים שאלי שאל אודותיה באורים ותומים, והאותיות שבלטו והאירו היו כ.ש.ר.ה, אולם הוא חיבר אותם במוחו בצורה אחרת ויצא לו המילה "שכרה". זו דוגמא כיצד היו שואלים באורים ותומים. אולם גם האורים ותומים הללו היו חסרים בימי בית המקדש השני.

אם-כן עכשיו מובנת השאלה האם ישנה עדיין סיבה להתאבל על חורבן בית ראשון או לא. ובאמת הרמב"ם כותב בפירוש המשניות למסכת ראש השנה (פ"א מ"ג) "ובבית שני לא היו מתעניין לא עשרה בטבת ולא י"ז בתמוז² ואע"פ שהיה הרשות בידם שלא להתענות בתשעה באב .. היו מתעניין בו".

מחשבה טובה

אבל מעניין לדעת מה ענה הנביא על השאלה הגדולה הנזכרת לעיל "האבכה בחודש החמישי" ² לצום בתשעה באב או לא?

אמנם ישנה תשובה, אך היא לא ברורה ומוחלטת. הנביא אומר "כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי² יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים" (זכריה ח, יט). אלא שלא ברור האם זה מדובר על תקופת בית שני או על ימות המשיח.

התשובה נמצאת בפסוקים הקודמים שם כאשר הוא מסביר מה הם התנאים שיביאו לכך; אומר הנביא זכריה "ואיש את רעת רעהו אל תחשבו

בלבבכם" (זכריה ח, יז) ☞ כולם יודעים שאסור להרע לאדם אחר, אך יש דרגה גבוהה מזו, לא רק שאסור לעשות לו רע, אלא אסור אפילו לדבר עליו רעות וזהו איסור לשון הרע שכולנו מכירים. ולמעלה מזה ☞ אומר הנביא ☞ אסור אפילו לחשוב רע אודות הזולת.

מוסיף אדמו"ר הזקן באגרת התשובה סי' כ"ב על הפסוק הזה, שאם עולה בליבו מחשבה רעה על הזולת הנה "יהדפנה מלבו"☞ כמו מחשבת עבודה זרה ממש". ממש כמו שמופרך אצל יהודי לעבוד עבודה זרה או חלילה להמיר את דתו רח"ל ☞ כך צריך להיות מופרך אצלו לחשוב רע על יהודי. כאשר אנו נתנהג באופן כזה ☞ אזי יום תשעה באב יהפוך לששון ולשמחה ולמועדים טובים.

ועל השאלה הפותחת מתי נקנה לאשה מתנות לכבוד תשעה באב, יש להשיב: כשיבוא המשיח☞ תיכף ומיד ממש.